

міністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Ю.П. Битяк. – Харків, 2006. – 40 с.

11. Гусаров С.М. Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів внутрішніх справ : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / С.М. Гусаров. – Київ, 2009. – 40 с.

12. Гвоздецький В.Д. Адміністративно-правові та організаційні засади запобігання і протидії корупції в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / В.Д. Гвоздецький. – Київ, 2013. – 36 с.

13. Мосьондз С.О. Адміністративно-правові засади державної політики у сфері науки в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / С.О. Мосьондз. – Київ, 2012. – 37 с.

14. Мінка Т.П. Органи внутрішніх справ як суб'єкти забезпечення адміністративно-правових режимів : монографія / Т.П. Мінка. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2010. – 352 с.

15. Школик А.М. Порівняльне адміністративне право : навч. посіб. для юрид. факультетів та факультетів міжнародних відносин / А.М. Школик. – Львів : ЗУКЦ, 2007. – 308 с.

16. Адміністративне деліктне законодавство: зарубіжний досвід та пропозиції реформування в Україні / автор-упорядник О.А. Банчук. – К. : Книги для бізнесу, 2007. – 912 с.

17. Публічна служба. Зарубіжний досвід та пропозиції для України / за заг. ред. В.П. Тимощука, А.М. Школика. – К. : Конус-Ю, 2007. – 735 с.

18. Адміністративна юстиція: європейський досвід і пропозиції для України / автори-упорядники І.Б. Коліушко, Р.О. Куйбіда. – К. : Факт, 2003. – 536 с.

19. Адміністративна процедура та адміністративні послуги. Зарубіжний досвід і пропозиції для України / автор-упорядник В.П. Тимошук. – К. : Факт, 2003. – 496 с.

20. Ліпкан В.А. Адміністративно-правові основи забезпечення національної безпеки України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / В.А. Ліпкан. – Київ, 2008. – 34 с.

УДК 342.95

ВИЗНАЧЕННЯ СКЛАДУ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ В ГАЛУЗІ РОСЛИННИЦТВА

Самойлович А.А., старший викладач
Білоцерківський національний аграрний університет

У статті розглядається склад адміністративних правопорушень у галузі рослинництва, здійснюється аналіз їх складових елементів.

Ключові слова: рослинництво, адміністративне правопорушення, склад правопорушення, об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона.

В статье рассматривается состав административных правонарушений в отрасли растениеводства, осуществляется анализ их составных элементов.

Ключевые слова: растениеводство, административное правонарушение, состав правонарушения, объект, объективная сторона, субъект, субъективная сторона.

Samoilovych A.A. DETERMINATIONS OF COMPOSITION OF ADMINISTRATIVE CRIME ARE IN INDUSTRY OF PLANT-GROWER

In the article compositions of administrative crimes are examined in industry of plant-grower, the analysis of their component elements comes true.

Key words: plant-grower; administrative crime, composition of offence, object, objective side, subject, subjective side.

Постановка проблеми. Адміністративно-правове регулювання рослинництва є однією з головних проблем адміністративних правовідносин, що склалися в аграрному секторі України. Її актуальність зумовлюється пріоритетними напрямками завдань Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року» від 19 вересня 2007 р. № 1158, Законами України, «Про захист рослин», «Про карантин рослин», «Про пестициди та агрохімікати», «Про приєднання України до Міжнародної конвенції з охорони нових сортів рослин» тощо, спрямованими на вдосконалення форм і методів адміністративно-правового регулювання рослинництва.

Кількість адміністративних правопорушень у сучасних умовах завжди зростає. Незадовільний стан правової культури й інші причини є передумовою до вчинення протиправних вчинків громадянами, що переслідуються в адміністративному порядку.

Для притягнення особи до відповідальності має бути в наявності склад адміністративного правопорушення – система суб'єктивних та об'єктивних ознак, сукупність яких дозволяє ставити питання про можливість застосування адміністративних стягнень щодо

особи, яка винна у вчиненні правопорушення.

В адміністративно-правовій науці вчення про склад правопорушення посідає одне з центральних місць та має велике практичне значення. По-перше, воно сприяє виявленню найістотніших ознак антигромадських діянь, їх розмежуванню і встановленню справедливих санкцій; по-друге, допомагає правовим органам правильно кваліфікувати правопорушення та вживати адекватні їм заходи впливу; по-третє, дає можливість зрозуміти закон, допомагає навчання юристів і правовому вихованню громадян.

Аналіз сучасних досліджень і публікацій. Науковою базою статті стали праці Ю.П. Битяка, В.І. Борисова, В.М. Гаращука, О.В. Дьяченка, Р.А. Калюжного, В.К. Колпакова, В.І. Курила, А.І. Миколенка, В.К. Шкарупи та інших.

Основною метою цієї статті є комплексне дослідження складу адміністративних правопорушень у галузі рослинництва як передумови притягнення осіб до юридичної відповідальності за їх учинення.

Основні результати дослідження. На законодавчому рівні поняття «рослинництво» відсутнє. Тому для подальшого усвідомлення предмета даного дослідження виникає потреба з'ясувати сутність термі-

на «рослинництво» на доктринальному рівні. Так, «Великий тлумачний словник сучасної української мови» визначає, що рослинництво – вирощування культурних сільськогосподарських рослин; відповідна галузь сільського господарства [5, с. 186].

Рослинництво – це наука про вирощування культурних рослин. Йдеться передусім про рослини польової культури, хоч цей термін може обіймати й інші галузі виробництва сільськогосподарської продукції на основі фотосинтезу – кормовиробництво, в тому числі луківництво, а також плідництво, овочівництво відкритого і закритого ґрунту, культуру одноклітинних і морських водоростей [11, с. 4-5].

Найбільш наближене законодавче поняття існує відповідно до ст. 1 Закону України «Про насіння і садивний матеріал», згідно з яким «сільськогосподарські рослини» – культурні рослини, представлені сортами (гібридами), що використовуються для виробництва сільськогосподарської сировини і продуктів харчування.

Із цього змісту з'ясовуємо, що головним є те, що рослинництво має основну функцію – сільськогосподарське призначення, і її предметом є культурні рослини для споживання як продуктів харчування, а також продукція переробки предметів рослинництва.

Адміністративно-правовою основою діяльності суб'єктів у галузі рослинництва є система адміністративно-правових норм, які регулюють відносини в цій сфері. До системи цих адміністративно-правових норм належать Конституція України, акти Президента України та Кабінету Міністрів України, накази Міністерства аграрної політики та продовольства України, інші акти законодавства України.

Згідно із чинним адміністративним законодавством України (ст. 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП)) адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління, і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність [6].

Адміністративна відповідальність за правопорушення в сільському господарстві передбачена главою 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення «Адміністративні правопорушення у сільському господарстві. Порухення ветеринарно-санітарних правил», де містяться норми, що встановлюють відповідальність за наступні діяння: потрапу посівів, зіпсуття або знищення зібраного врожаю сільськогосподарських культур, пошкодження насаджень колективних сільськогосподарських підприємств, інших державних і громадських чи селянських (фермерських) господарств (ст. 104); порушення порядку та умов ведення насінництва (ст. 104¹); порушення правил щодо боротьби з карантинними шкідниками і хворобами рослин та бур'янами (ст. 105); вивезення матеріалів, що не пройшли карантинну перевірку або відповідну обробку (ст. 106); невжиття заходів щодо забезпечення охорони посівів снотворного маку чи конопель, місць їх зберігання та переробки (ст. 106¹); незаконні поси та вирощування снотворного маку чи конопель (ст. 106²).

Відповідальність за адміністративні правопорушення в сільському господарстві несуть як громадяни, так і відповідні посадові особи.

КУпАП не дає визначення поняття складу адміністративного правопорушення (проступку). Разом із тим, у п. 1 ст. 247 КУпАП зазначено, що провадження у справі про адміністративне правопорушення не може бути розпочато, а розпочате підлягає закриттю за відсутності події і складу адміністративного правопорушення. Теоретична категорія «склад адміністративного правопорушення» вченими визначається

як сукупність встановлених законом об'єктивних і суб'єктивних ознак, які характеризують діяння (дію чи бездіяльність) як адміністративний проступок. В юридичній літературі зустрічаються розбіжності щодо структури складу адміністративного проступку. Так, одні вчені у структурі складу адміністративного правопорушення виділяють елементи складу (об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона) та ознаки, що характеризують ці елементи [8, с. 53; 9, с. 234]. Інші вчені зазначають, що до складу адміністративного правопорушення належать ознаки, які притаманні об'єкту, об'єктивній і суб'єктивній сторонам та суб'єкту проступку [1, с. 176; 3, с. 22]. Склад адміністративного правопорушення – це система обов'язкових об'єктивних і суб'єктивних елементів діяння, конструйованих за чотирма підсистемами (об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт і суб'єктивна сторона), ознаки яких передбачені в диспозиціях норм законодавства, що встановлює адміністративну відповідальність [10, с. 51].

Під складом адміністративного правопорушення розуміють абстрактний опис діяння, що являє собою фіксацію в законі найтипівіших характерних ознак проступку.

Аналіз складу правопорушень відповідної глави КУпАП дає підставу для певної класифікації адміністративних правопорушень у галузі рослинництва. На думку низки авторів [2, с. 154], слід виділити дві основні групи адміністративних правопорушень у сфері рослинництва:

1. Потрапа посівів, зіпсуття або знищення зібраного врожаю сільськогосподарських культур, пошкодження насаджень колективних сільськогосподарських підприємств, інших державних і громадських чи фермерських господарств (ст. 104); порушення порядку та умов ведення насінництва та розсадництва (ст. 104¹); порушення правил щодо боротьби з карантинними шкідниками і хворобами рослин та бур'янами (ст. 105); вивезення матеріалів, що не пройшли карантинну перевірку або відповідну обробку (ст. 106).

2. Невжиття заходів щодо забезпечення охорони посівів снотворного маку чи конопель, місць їх зберігання та переробки (ст. 106¹); незаконні посиви та вирощування снотворного маку чи конопель (ст. 106²).

Встановлення об'єкта конкретного правопорушення дає можливість розкрити його сутність, показати характер суспільної шкоди, що заподіює цей проступок суспільним відносинам, що охороняються законом, а також виявити механізм спричинення цієї шкоди. Усе це в підсумку повинно забезпечити правильну кваліфікацію вчиненого діяння [4, с. 112].

Об'єктом правопорушення за ст. 104 КУпАП є суспільні відносини у сфері виробництва сільськогосподарської продукції. Суспільна шкідливість правопорушень, передбачених цією нормою, полягає в тому, що вони спричиняють шкоду сільськогосподарським культурам та можуть призвести до знищення або зіпсуття урожаю. У Кримінальному кодексі України РП від 28.12.1960 р., який утратив чинність 01.09.2001 р. у зв'язку з набуттям чинності Кримінального кодексу України від 05.04.2001 р., у ст. 159 було передбачено кримінальну відповідальність за умисну потрапу посівів або умисне пошкодження плодово-ягідних та інших насаджень, що завдало великої шкоди державному, колгоспному чи іншому громадському господарству. Отже, у цьому випадку мала місце декриміналізація – відміна, виключення кримінальної відповідальності за ті чи інші діяння, які раніше визнавалися злочинами.

Ст. 104¹ визначає об'єкт правопорушення як суспільні відносини в галузі насінництва та розсадництва. Відповідно до Закону України «Про насіння і садивний матеріал» насінництво та розсадництво – це

галузь рослинництва, що займається розмноженням відповідно насіння і садивного матеріалу, збереженням і поліпшенням їх сортових, посівних і врожайних якостей (властивостей), а також здійснює сортовий та насінневий контроль. Насіння – це органи рослин, які використовуються для розмноження; садивний (посадковий) матеріал – це рослини та їх частини, що вважаються придатними для відтворення цілих рослин.

Об'єктом правопорушення, передбаченого ст. 105 КУпАП, є суспільні відносини у сфері захисту рослин. Відповідно до положень ст. 1 Закону України «Про карантин рослин», який визначає правові, організаційні та фінансово-економічні основи карантину рослин, повноваження органів державної влади, їх посадових осіб, права й обов'язки юридичних та фізичних осіб, спрямовані на запобігання занесенню та поширенню відсутніх на території України регульованих шкідливих організмів, що становить частину законодавства України щодо захисту життя та здоров'я рослин, фітосанітарні заходи – це будь-які заходи, включаючи усі відповідні закони, нормативно-правові акти, фітосанітарні правила, вимоги та процедури, що є обов'язковими для виконання органами державної влади та особами.

За ст. 106 КУпАП об'єктом правопорушення є суспільні відносини у сфері здійснення фітосанітарного (карантинного) контролю під час ввезення з-за кордону, транзиту, експорту, перевезень у межах країни підкарантинних матеріалів. Ці відносини регулюються законами України «Про карантин рослин», «Про ветеринарну медицину», «Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції», «Про захист населення від інфекційних хвороб». Фітосанітарними правилами ввезення з-за кордону, перевезення в межах країни, транзиту, експорту, порядку переробки та реалізації підкарантинних матеріалів, затвердженими наказом Міністерства аграрної політики України від 23.08.2005 № 414, наказами та інструкціями державних органів, на які покладено здійснення контролю у сфері забезпечення санітарної, протиепідемічної та протиепізотичної безпеки.

Об'єктом правопорушення, передбаченого ст. 106¹, 106², є суспільні відносини у сферах охорони здоров'я населення та обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. До того ж під обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів необхідно розуміти види діяльності, пов'язані з культивуванням рослин, включених до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів; із розробкою, виробництвом, виготовленням, зберіганням, розподілом, перевезенням, пересиланням, придбанням, реалізацією, відпуском, ввезенням на територію України, вивезенням із території України, використанням, знищенням наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, включених до зазначеного Переліку, що дозволяються та контролюються згідно із Законом України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів». Незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів – це діяння, пов'язані з культивуванням рослин, що містять наркотичні речовини, розробкою, виробництвом, відпуском, виготовленням, зберіганням, розподілом, торгівлею, використанням, переміщенням на території України та за її межі наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які здійснюються з порушенням вимог Закону України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів».

Об'єктивна сторона проступку – це те, в чому проступок проявляється зовні, відповідна поведінка особи, наслідки заподіяної шкоди об'єкту посягання; це відповідний процес дії протягом визначеного часу.

Об'єктивну сторону характеризують такі ознаки:

- 1) діяння (дія або бездіяльність);
- 2) шкідливі наслідки проступку;
- 3) причинний зв'язок між діянням і суспільно шкідливими наслідками.

Це обов'язкові ознаки адміністративного проступку. Поряд із ними існують необов'язкові (факультативні) ознаки об'єктивної сторони адміністративного проступку: місце, спосіб, час, засоби, обставини скоєння проступку.

Об'єктивна сторона правопорушення, передбаченого ст. 104 КУпАП, складається із трьох видів діянь. По-перше, це потрава посівів та пошкодження насаджень колективних сільськогосподарських підприємств, інших державних і громадських чи фермерських господарств. До того ж під потравою необхідно розуміти порчу, знищення посівів, а посів – це закладення насіння у верхній шар ґрунту для його проростання. По-друге, це зіпсуття або знищення зібраного врожаю сільськогосподарських культур, що знаходиться у полі. Сільськогосподарські культури – це культурні рослини, що вирощуються з метою отримання продуктів харчування (продовольчі культури), технічної сировини (технічні культури), корма для тварин (кормові культури). По-третє, це проїзд по посівах або насадженнях на автомобілі, тракторі, комбайні чи іншій машині.

Об'єктивна сторона ст. 104¹ КУпАП вказує на здійснення дій або бездіяльність, що порушують встановлений порядок та умови ведення насінництва та розсадництва. До них належать виробництво, заготівля, пакування, маркування, затарювання, зберігання насіння, садивного матеріалу з метою продажу без додержання методичних і технологічних вимог або реалізація їх без документів про якість, а так само інше введення в обіг насіння, садивного матеріалу з порушенням встановленого порядку.

Об'єктивна сторона ст. 105 КУпАП правопорушення полягає у вчиненні дій або бездіяльності, які порушують встановлені нормативно-правовими актами вимоги щодо виконання фітосанітарних заходів.

У ст. 106 КУпАП об'єктивна сторона правопорушення полягає у вчиненні активних дій щодо ввезення в Україну, вивезення з України, транзиту через її територію, вивезення з карантинних зон або ввезення до них будь-яких рослин, продуктів рослинного походження, місць зберігання, упаковки, засобів перевезення, контейнерів, ґрунту та будь-яких інших організмів, об'єктів або матеріалів, здатних переносити чи поширювати регульовані шкідливі організми.

Згідно зі ст. 106¹ КУпАП об'єктивна сторона полягає у бездіяльності посадових осіб та громадян щодо забезпечення встановленого режиму охорони посівів снотворного маку чи конопель, місць зберігання і переробки врожаю цих культур, знищення післяжнивних залишків чи відходів виробництва, що містять наркотичні речовини, здійснення землекористувачами або землевласниками на закріплених за ними земельних ділянках заходів щодо знищення дикорослих конопель чи снотворного маку.

Об'єктивна сторона ст. 106² КУпАП вказує на незаконний посів та вирощування снотворного маку чи конопель. Відповідно до ст. 7 Закону України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів» діяльність, пов'язана з культивуванням та (або) використанням чи реалізацією рослин, включених до списку № 3 таблиці 1 Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, з метою виробництва та (або) виготовлення наркотичних засобів і психотропних речовин здійснюється підприємствами державної та комунальної форми власності за наявності у них ліцензії на здійснення відповідних видів діяльності.

Теорія адміністративного права вказує на те, що суб'єктивна сторона правопорушення – це внутрішня сторона проступку, психічний стан суб'єкта проступку, що характеризує його волю, яка виявляється у протиправній дії, його ставленні до дії, яку він вчинив. Ознаками суб'єктивної сторони проступку є вина, мотив і мета правопорушення. При цьому вина є конститутивною (атрибутивною) ознакою суб'єктивної сторони проступку, і під її основними формами розуміють умисел і необережність, що виявляються у вчиненому адміністративному правопорушенні.

Зокрема, суб'єктивна сторона правопорушень, передбачених ст. 104, 105, 106¹ КУпАП, характеризується виною як у формі умислу, так і необережності, ст. 106, 106² КУпАП передбачають вину у формі умислу, а правопорушення, передбачене ст. 104¹ КУпАП, характеризується виною у формі необережності.

Так, Л.В. Шестак та С.В. Веремієнко влучно вказують на те, що Кодекс України про адміністративні правопорушення не визначає поняття «суб'єкт», а оперує поняттям «особа», що дозволяє класифікувати суб'єктів правопорушень на дві групи: фізичних осіб і юридичних осіб [12, с. 43].

Заслуговує на увагу точка зору О.І. Миколенка, який серед фізичних осіб розрізняє три види суб'єктів адміністративного правопорушення: загальний, спеціальний та особливий. Він також зазначає, що виділення особливого суб'єкта пов'язане не з особливостями складу адміністративного правопорушення, оскільки ознаки, що характеризують спеціального суб'єкта, не впливають на кваліфікацію адміністративних проступків, а мають значення лише для індивідуалізації покарання [10, с. 69].

Загальні ознаки суб'єкта адміністративного правопорушення можуть бути доповнені такими обставинами, що впливають на вид і міру покарання або ж обмежують можливість застосування окремих покарань до конкретних осіб. До таких обставин належать ті, що визначені у ст. 34, 35 КУпАП: обставини, які пом'якшують покарання (їх перелік не є вичерпним, отже, може бути доповнений із суб'єктивних міркувань особи, яка застосовує правову норму), та обставини, які обтяжують покарання [7].

Так, суб'єктами правопорушення за ст. 104, 104¹, 105, 106, ч. 2 ст. 106¹ можуть бути як посадові особи, так і громадяни, за ч. 1 ст. 106¹ – лише посадові особи, за ст. 106² – громадяни.

Висновки. Отже, дослідивши деякі різновиди складу адміністративних правопорушень, можна зазначити, що під складом адміністративного правопорушення деякі вчені розуміють установлену в адміністративно-правових нормах відповідних статей особливої частини КУпАП сукупність ознак, які визначають суспільну шкідливість, винність та протиправність діяння, що тягне застосування адміністратив-

но-правових санкцій, і відрізняють це діяння від інших видів правопорушення.

Під адміністративним правопорушенням у галузі рослинництва слід розуміти протиправне діяння (дію або бездіяльність), яке посягає на встановлений у державі порядок, яким врегульовано суспільні відносини в аграрному секторі економіки, та яке завдає шкоди сільськогосподарським рослинам чи продуктам харчування рослинного походження або містить реальну загрозу її спричинення, за яке законодавством передбачено застосування заходів адміністративного впливу.

Крім того, проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що в законодавстві доцільно визнати суб'єктами адміністративних правопорушень фізичних і юридичних осіб, закріпити поняття «загальний» і «спеціальний суб'єкт» адміністративного правопорушення, адже помилкове ототожнення цих понять на практиці призводить до помилок у визначенні суб'єктів відповідальності, що тягне за собою порушення особистих прав громадян.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Адміністративне право України : підруч. / [Ю.П. Битяк, В.М. Гарашук, О.В. Дьяченко та ін.]; за ред. Ю.П. Битяка. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 544 с.
2. Адміністративні правочини у сільському господарстві України: сучасна парадигма : монографія / за заг. ред. В.К. Шкарупи. – К. : Магістр-XXI сторіччя, 2007. – 312 с.
3. Битяк Ю.П. Переконання і примус у державному управлінні. Адміністративна відповідальність / Ю.П. Битяк, В.В. Зуй, А.Т. Комзюк. – Харків : Укр. юрид. академія, 1994. – 44 с.
4. Борисов В.І., Пащенко О.О. Злочини проти безпеки виробництва: поняття та види. Кримінальна відповідальність за порушення правил ядерної або радіаційної безпеки : монографія. – Харків : Видавель СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2006. – 224 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови. 170000 слів. Рекомендовано Міністерством освіти і науки України. – К. ; Ірпінь : Перун, 2004. – 1086 с.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. № 8073 // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення : наук.-практ. коментар / Р.А. Калужний, А.Т. Комзюк, О.О. Погрібний та ін. – К., 2008. – 781 с.
8. Колпаков В.К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право) / В.К. Колпаков. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 256 с.
9. Колпаков В.К. Адміністративне право України : підруч. / В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 544 с.
10. Миколенко А.И. Административный процесс и административная ответственность в Украине. – Х., 2004. – 272 с.
11. Рослинництво : підручник / О.І. Зінченко, В.Н. Салатенко, М.А. Білоножко ; за ред. О.І. Зінченка. – К. : Аграрна освіта, 2001. – 591 с.
12. Шестак Л.В., Веремієнко С.В. Класифікація та характеристика суб'єктів адміністративних правопорушень // Підприємництво, господарство і право. – 2013. – № 8. – С. 43–45.